

Wingrensymposiet 2010

Eva Haettner Aurelius: Wingren, litteraturen och teologin

Eva Haettner Aurelius är professor i litteraturvetenskap vid Lunds Universitet. Hon har publicerat litteraturvetenskapliga studier om Birger Sjöberg, kvinnliga självbiografier och en rad andra ämnen.

När jag konfirmerades – det är nu ganska länge sedan – minns jag att vi fick lära oss att ”Gud är kärleken” – och jag begrep inte alls vad det betydde. Med åren har jag väl begripit mer, men jag kom att tänka på den här kortslutningen, om jag får kalla den så, när jag skulle fundera över ämnet ”kulturen i kyrkan” inom ramen Gustaf Wingrens teologi. För hans teologi var, såvitt jag har förstått det, inte en teologi för teologer (eller för filosofer eller för kultursidorna för den delen) det var en teologi för kyrkan, för predikan, för att få åhöraren i kyrkan eller läsaren av postillan att se sig själv och sin tillvaro i ett annat ljus än mediernas, reklamens, ekonomismens ljus, eller vad det nu kunde vara för diskurser som invaderar mig och min värld.

För Gustaf Wingren var den abstrakta satsen ”Gud är kärleken” förstås inte falsk eller felaktig, men jag tror att han menade att den var omöjlig som predikan, som förmedling av evangeliet. Att jag vågar säga detta har att göra med att han en gång skrev så här:

Sedan 1970-talets början har jag ägnat mycken tid åt den moderna svenska romanen och särskilt åt den religiösa problematiken i dessa skenbart teologiska böcker. Den kristna tron artikuleras egendomligt nog ofta klarare där än i förkunnelsen från våra predikstolar. De två substantiven i denna boks titel, tyngd och nåd, vill ge uttryck åt den dolda teologin i nutida skönlitteratur. Vårt människoliv styrs av Guds lag och präglas därför av tyngd. I dessa hårda jordiska öden bryter evangeliet in, alltså nåd, ljus, frihet.

Så skrev Wingren i den lilla boken från 1991, *Tyngd och nåd i svensk skönlitteratur*. Jag vill

mena att Wingren i skönlitteraturen fann predikningar, förkunnelse och förmedling av evangeliet som inte återgick på teologi i inskränkt bemärkelse. Och sådan förkunnelse fann han hos Sara Lidman, Birgitta Trotzig, Sivar Arnér och förstås hos Lars Ahlin.

Han vände sig till kulturen, till skönlitteraturen, och fann att där fanns något som förband människans nöd, tyngden, med ljuset, evangeliet, nåden.

Jag vill mena att hans bruk av skönlitteraturen inte bara är eller var en spark åt teologin, utan också att hans bruk var riktigt och vettigt, sett också från litteraturens synpunkt. Förhållandet mellan teologi och skönlitteratur – eller kultur – är nämligen ojämnt, det första är en vetenskaplig tolkning av den kristna *tron*, den andra konstnärligt gestaltade tolkningar av *världen och människan*. Det händer inte sällan att teologer uppfattar skönlitteratur eller kulturyttringar som illustrationer till teologiska sats, abstrakta system. För teologer kan litteraturen te sig som ett förråd av bilder, motiv och symboler, litteraturen talar ett vackert, men oklart språk, som det är den klartänkta teologens uppgift att genomskåda och översätta till klara verba. Romaner reduceras till idéer, till satsen ”Gud är kärleken”.

Om man däremot förskjuter innebörden i begreppet teologi till att vara en vetenskapligt grundad tolkning av *tillvaron* från ett kristet perspektiv ter sig förhållandet mellan litteratur och teologi som mera jämnt och fruktbart. Då kan litteraturens bilder av världen och människan samspela och motspela med teologins. Så verkade Gustaf Wingren se saken: det viktiga med romanerna var inte idéinnehållet, utan just det som litteratur är så bra på: för det första själva konkretionen i form av berättelser om människor, om deras komplicerade inre, om den komplicerade verkligheten, om det gåtfulla lidandet, om den lika gåtfulla lyckan, och för det andra särskilt berättelsernas förmåga att visa oss själva, visa något som vi inte visste om oss själva, som individ, som den andre – eller som Erich Auerbach uttryckte det i *Mimesis*:

Man ser (i litteraturen) ordningen och tolkningen av livet som kommer ur livet självt, dvs. det som kommer ur individerna själva, som kan urskiljas i deras tankar, deras medvetanden och i mer dold form i deras ord och handlingar. För inom oss försiggår det alltid en process som formulerar och tolkar det som är vårt eget jag.

Det vill säga litteraturens egendomliga förmåga att försätta oss in i sin värld och att där se oss själva, den andre, att till och med se oss själva i ett nytt ljus. Det var detta som Wingren, menar jag hade sett i romanerna, de blev på sätt och vis predikningar, förmedlingar av evangeliet, genom dessa två förmågor.

Den vetenskap som jag sysslar med har blivit alltmer uppmärksam på att litterära texter inbjuder läsaren till sin värld, gör henne eller honom till medskapare, till del av berättelsen – man kan nämna hermeneutiken, Wolfgang Isters receptionestetik, Wayne Booths implicite läsare. Jag håller precis på att läsa en avhandling om den amerikanske 1800-talsförfattaren Nathaniel Hawthornes verk, och där driver avhandlingsförfattaren energiskt tesen att i Hawthornes romaner finns både en mycket tydlig läsare och en läsanvisning gömd, läsaren är allegoriskt gömd bakom gestalterna i verken, och läsanvisningen, tolkningsföreskriften, handlar om att läsaren skall inse att berättelsen, som ofta gestaltar ett religiöst dilemma, en svår moralisk konflikt, tolkningsföreskriften handlar om att läsaren skall inse att detta gäller dig. Texten säger sin läsare, vad Nathan säger till David, du är den mannen! På så vis närmar sig den litterära texten predikan, romanens läsare skall inte bara förstå, hon eller han skall svara, vara ansvarig, ska applicera, detta då alldeles som Gustaf Wingren kunde se att Birgitta Trotzigs, Lars Ahlins eller Sara Lidmans romaner faktiskt var predikningar, att de artikulerade klarare den kristna tron än vad man gjorde från predikstolarna.

Vilka slutsatser kan man dra av dessa funderingar om Gustaf Wingrens sätt att tänka över relationen litteratur – teologi – kyrka? Alltså: vad kan man tänka sig att med tanke på vad jag har sagt, säga om ”kulturen i kyrkan”? Det vore mycket förmätet av mig att dra några slutsatser, jag är faktiskt varken teolog eller präst.

Men om det nu är så att författare – Hawthorne, Lidman, Dostojevskij – för att bara nämna

några få – kan forma berättelser med en teologi i botten, en teologi som uppenbarligen producerar de predikningar, de förkunnelser som dessa romaner faktiskt är, kan då inte teologin formas på ett sådant sätt att den avkastar sådan förkunnelse, sådana bilder av tyngd och nåd? Då blev faktiskt kultur och kyrka ett, då kan evangeliet berättas från predikstolar om och om igen, på nytt och på nytt.

Bo Håkansson: Några synpunkter på Gustaf Wingrens kyrkosyn

Bo Håkansson har varit sjukhuspräst i Malmö. Han blev 2001 Teol. Dr. i Lund med avhandlingen *Vardagens kyrka. Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid*.

Hösten 1990 och våren 1991 pågick ett rådslag om diakonin i Lunds stift. På sex platser i Skåne och Blekinge samlades kyrkans anställda och förtroendevalda.¹ Den mest uppskattade programpunkten under dagen var Gustaf Wingrens föredrag om diakonins teologi. Efter föredraget ville applåderarna inte ta slut. Som stiftsadjunkt var jag med de flesta gångerna. När rådslaget skulle hållas Ystad fick jag ett hedrande uppdrag: att skjutsa Wingren mellan Lund och Ystad. Jag körde den vackraste vägen över Romeleåsen. På en viss plats har man en fantastisk utsikt över en stor del av Sydvästskåne: skog, åkrar och samhällen. Jag försökte intressera skapelseteologen vid min sida för det vackra scenariet och saktade in. Gustaf Wingren kände inte igen sig och hade aldrig åkt den vägen förut. Jag fick en känsla av att han inte riktigt litade på min förmåga att hitta rätt i geografien.

Min uppgift är nu att sakta in på en plats där vi kan få litet överblick. Hur ser Wingren på kyrkans uppgift i samhället? Hjälper han oss att hitta rätt väg om vi längtar efter en engagerad kyrka?

Utan tvekan var Wingren en teolog med stort samhällsengagemang. Som Bengt Kristensson Ugglå har visat blev samhället alltmer i fokus

¹ Sten Hallonsten och Göran Callmer, *Diakoni: Vår tro i handling* (Lund: Arcus, 1993) s. 7.